

КАК ТАКА
ТОНОВЕ
ХРАНА
ОТИВАТ НА
БОКЛУКА

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG · цена 5 лв. · МАРТ 2016

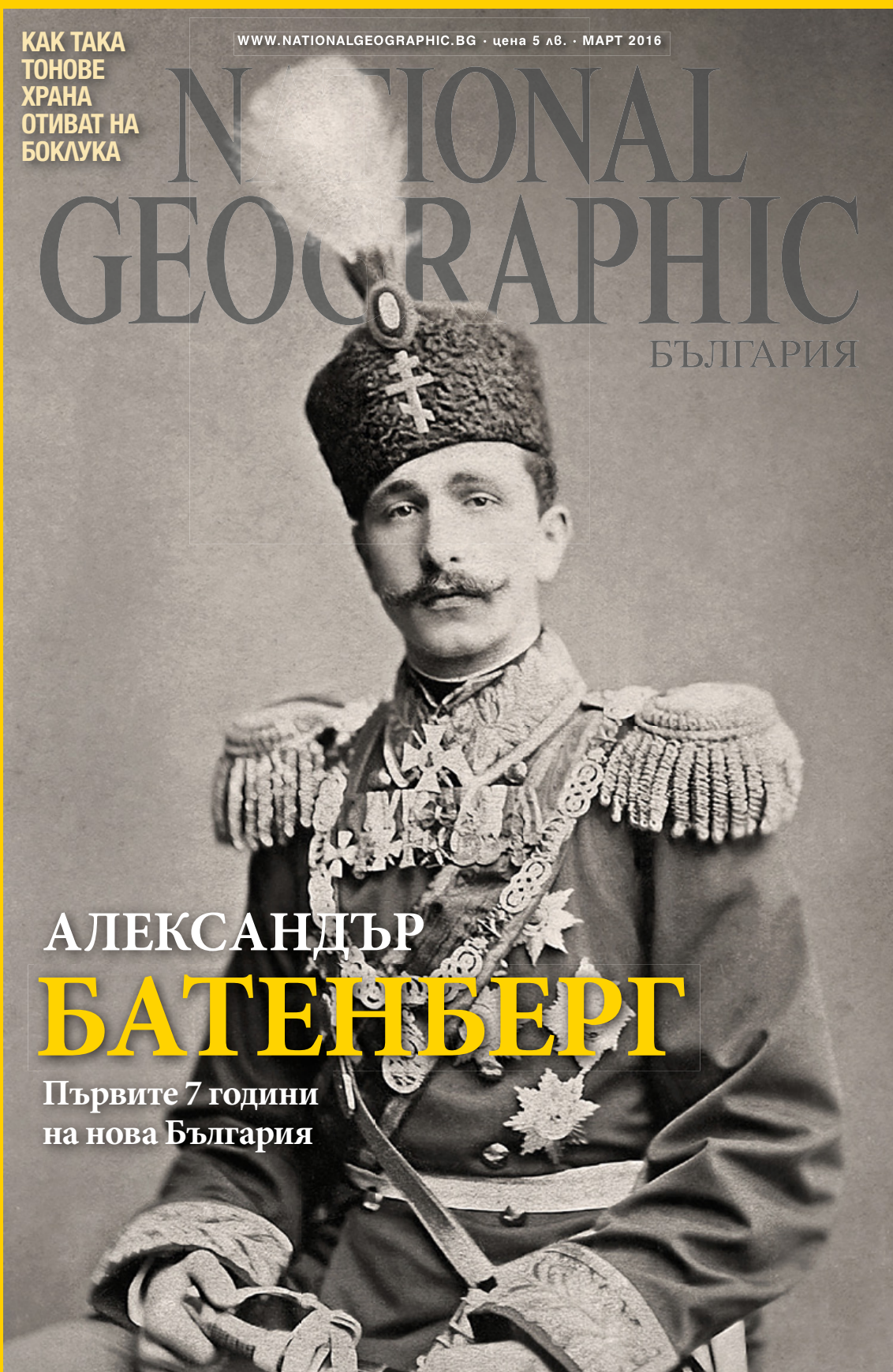
NATIONAL GEOGRAPHIC

БЪЛГАРИЯ

АЛЕКСАНДЪР

БАТЕНБЕРГ

Първите 7 години
на нова България

Леопард, осветен от светкавица на фотокалан и светлините на Мумбай, се промъква по границата на парка „Сангжай Ганди“ в Индия.

90 Да излезеш от сянката

Леопардите се адаптират към живот в съседство с хората толкова добре, че може дори да не подозираме за присъствието им.

Текст: Ричард Каниф

Снимки: Стив Уинтър

26

Храна гази, гладен ходи

Около една трета от храната на планетата отива на боклука – голяма част просто защото продуктите не изглеждат свършени в очите на търговците.

Текст: Елизабет Ройт
Снимки: Брайън Финки

48

Александър Батенберг

Първият владетел на Третата българска държава оставя трайна диря в новата ни история: като най-кратко управлявалия, но и като Княза Обединител.

Текст: Любомир Кюмюрджиев

68

Другият Ирак

Кюрдите в Северен Ирак са създали свой оазис на благоденствие и мир. Ще издържи ли Иракски Кюрдистан настъплението на ИДИЛ?

Текст: Нийл Шей
Снимки: Юри Козирев

На корицата Александър I Батенберг след пристигането му в България (1879 г.) като княз на новоосвободената държава. Изборът пада върху него, тъй като е племенник на руската царица, кръщелник – и избранник – на Царя Освободител и участник в Руско-турската война от 1877/78 г.

Снимка: Lost Bulgaria

ГЛОБУС

Планета Земя: национални паркове

Национален мамутски паметник „Уако“

УАКО, ТЕКСАС

СЪЗДАДЕН ПРЕЗ
ЮЛИ 2015 г.

На мястото с площ около 20 дка – едно от последните попълнения в системата на НПС – защитната сграда над разкопките показва мамутските кости точно както били намерени.

През 1978 г. в пресъхналото корито на един поток в Тексас двама младежи открили кости, които били твърде големи, за да са на крава. Музееен работник в близкия университет „Бейлър“ ги разпознал като останки от колумбийски мамут – изчезнал вид, който пасял в района през ледниковия период. Впоследствие разкопки разкрили още над 20 други – включително стадо, загинало заедно преди около 65 000 години. Разположението на костите показва, че женските обградили своите малки може би за да ги предпазят от придошлата вода.

За да бъде опазен обектът, мястото му било съхранено в тайна до 2009 г., когато бил отворен за посещения. Град Уако, университетът и една фондация за набиране на средства създали парка и изпратили молба до Националната паркова служба (НПС) да го приеме. „Никога не бяхме получавали нещо в по-готов вид“ – казва Грег Макдоналд, куратор в НПС, – вече направено и функциониращо в момента на приемане в НПС. Вероятно предстоят още разкопки, тъй като от пръстта продължават да се появяват гревни кости. —А. Р. УИЛЯМС

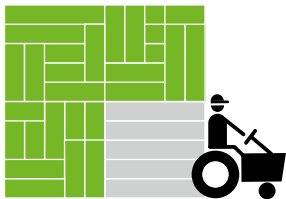

Устойчиви сортове

Някога фермерите култивирали по-голям набор от генетично различни разновидности на културите, но съвременното земеделие се е концентрирало предимно върху няколко, които са комерсиално успешни. Сега спешно се опитваме да спасим старите сортове, които може да съдържат генетични ключове за създаването на устойчиви на климатичните промени култури. Решение: международно сътрудничество и контролирана размяна на семена и други растителни материали, които се съхраняват общо 17 590 генетични банки в света. — Келси Новаковски

ПО-МАЛКО РАЗНООБРАЗИЕ

75% ОТ БИОРАЗНООБРАЗИЕТО ПРИ СОРТОВЕТЕ Е ИЗГУБЕНО ОТ 1900 Г. НАСАМ.

СЕГА ЗАВИСИМ САМО ОТ НЯКОЛКО КУЛТУРИ И РАЗНООБРАЗИЕТО НАМАЛЯВА.

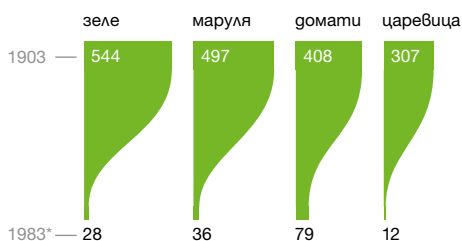
30 000
7000
30

ядивни растения съществуват в глобален мащаб.

се култивират или събират за храна.

основни култури хранят по-голямата част от света.

Броят на наличните за търговска употреба разновидности от семена в САЩ е намалял значително през XX в., тъй като мащабното земеделие е станало по-еднообразно.

*Последни налични данни

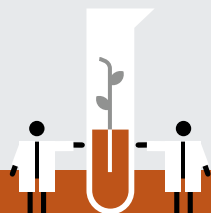
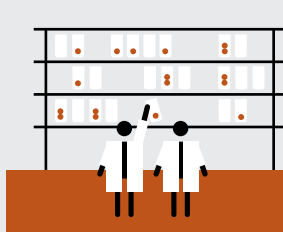
КАРТОФЕНОТО ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО

Картофите в Югоизточен Китай отдавна страдат от заболявания, затова учените търсят устойчиви разновидности, които могат да се отглеждат по височините в тропиците. До средата на 90-те години на XX в. изследователите в Юннанския университет в Китай и в Международния център по картофите (МЦК) в Перу създадоха нов, устойчив картоф с помощта на индийски и филипински сортове.

КАРТОФЕНА ГЕНЕТИЧНА БАНКА

УСТОЙЧИВ РОДИТЕЛ 1

А Картофите произхождат от Перу и Боливия. МЦК съхранява около 4300 разновидности и споделя генетични ресурси със специалисти по цял свят.

Б Като женски родител изследователите от МЦК и Филипините избрали един индийски картоф, който бил устойчив на вируси и на болестта фитофтора.

COOPERATION-88, МОГЪЩОТО КОРЕНОПЛОДНО

Пуснат през 1996 г., високородовният и широко разпространен сорт *Cooperation-88* днес е от основна важност за китайската индустрия за картофен чипс.

388 500

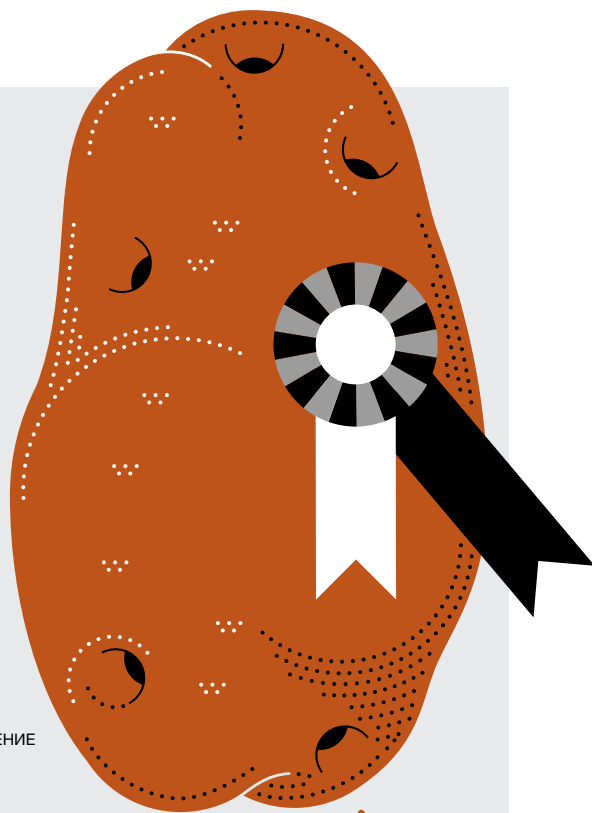
акра в Китай били засети с *Cooperation-88* през 2009 г.

\$350

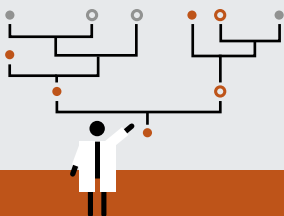
млн. долара икономически ползи през 2010 г.

\$192

млн. от тях помогнали на бедни фермери.

УСТОЙЧИВ РОДИТЕЛ 2

ПОДОБРЕНО ПОКОЛЕНИЕ

В Мъжкият родител дошъл от полена на устойчиви на фитоптора сортове, разработени от учени в МЦК и от един дипломен проект във Филипините.

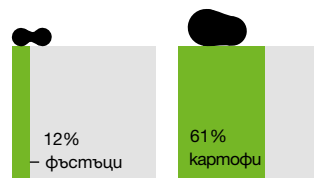
Г Получените в резултат картофени семена били изпратени в Китай за оценка. След 5 години опити и селекция новата разновидност, наречена *Cooperation-88*, била обявена за устойчива на вируси и фитоптора и за подходяща за условията в Югоизточен Китай, а и най-важното – за вкусна.

КАКВО Е ЗАЛОЖЕНО НА КАРТА

По-малко разнообразие означава по-голяма уязвимост, тъй като учените имат по-малко генетични възможности, опитвайки се да създадат разновидности, които са устойчиви на вредителите, навоненията и сушата.

20-40%

Част от глобалната реколта, която се губи ежегодно заради вредители и болести.

Част от сортовете, които могат да бъдат загубени до 50 години.

Хранилище на българските традиции

Неслучайно наричат архитектурно-етнографския комплекс „Етъра“ Етъра. Това членуване има връзка с едноименния квартал на Габрово, където се намира известният музей на открито, но преди всичко отразява голямата му роля за възкресяването и опазването на традиционните български занаяти, бит и култура, подчертава неговата уникалност.

Етъра е първият по рода си музей у нас. Изграждането му започва през 1963 г. по проект и под ръководството на габровския етнограф и художник Лазар Донков. Прилагат се три основни метода: реставрация на заварени на терена обекти, пренасяне на оригинални съоръжения от други места и пресъздаване на сгради по предварително направени снимки и скици. Комплексът е открит официално на 7 септември 1964 г. През 1967 г. е обявен за народен етнографски парк, а през 1971 г. – за паметник на културата. Включен е и в 100-те национални туристически обекта.

В Етъра се намира единствената в България сбирка на старинни технически средства, работещи с помощта на падаща водна струя. Затова задвижването от вода дървено колело се е превърнало в емблема на комплекса. Обектите от сбирката са в действие и нагледно показват как се е работело с тях в миналото. Етъра представя и други традиционни занаяти, а чаршията му разкрива самобитния талант на възрожденските ни строители. Тук ежегодно се провежда Панаир на занаятите. Пресъздават се и обичаи от различни региони на България – и посетителите могат не просто да ги наблюдават, но и да ги съпреживеят. — Любомир Кюморджиев

Архитектурно-етнографският

комплекс „Етъра“ се намира на 8 км южно от основната част на град Габрово. Разполага с хотел със 77 легла в 7 еднични, 26 двуйни и 4 семейни стаи, както и в 2 апартамента. Хотелът е изграден в унисон със специфичния облик на комплекса. За неговите гости входът за музея се заплаща на 50% от официалната цена на билета.

Работно време:

АЕК „Етъра“ работи цялостно:

Летен сезон (от 1 май до 30 септември) – 9,00–18,00 ч

Зимен сезон (от 1 ноември до 30 април) – 9,00–16,30 ч

От началото на ноември до края на февруари всеки понеделник музеят е затворен за посетители.

Предлагат се екскурзоводски беседи на български, руски, английски и немски език.

За връзка:

website: <http://www.etar.org/>

e-mail:

Музей: etar_gabrovo@abv.bg

Хотел: stranopriemnica@etar.org

Панаир: etar_fair@yahoo.com

телефони:

Директор: +35966 801830

Главен уредник: +359 66810564

Връзка с обществеността: +35966 810560

СНИМКА: ИВО ДАНЧЕВ

ОБРАЗИ

Япония

Залезът обагря свещените Меото Ива („спружеските скали“) в пастелни цветове. Свързани с тежки въжета от оризова слама, двете скали край брега на Футами – Изанаги (вляво) и Изанами – символизират шинтоистките божества, които според легендата създали Япония.

СНИМКА: ДАВИДЕ ЛЕНА

Спасявайте от изхвърляне

С руколата се издъних.

Като повечето хора се опитвам да внимавам да не разхищавам храната. От руколата щеше да стане чудесна зелена салата като гарнитурата на печеното пиле. Но се наложи да работя до късно. После и на съпруга ми му се наложи.

После ни се обадиха приятели с покана за вечеря. Бутнах пилето във фризер. Но дните си минаваха и руколата се превърна в зелено желе. Още по-зле – без да се замисля, бях купила твърде много; можеше да направя шест салати с това, което изхвърлих.

В свят, в който всяка година гладуват почти 800 млн. души, „разхищението на храна е неморално“, както пише Елизабет Ройт в статията си този месец. Изумително е какви количества напълно годни продукти се изхвърлят – от оставените да гният по полетата, през „грозните“ (но напълно годни за ядене) зеленчуци, отхвърлени от магазините, до огромните количества неизядени, твърде големи порции, попадащи в кофите за смет на ресторантите.

Произвеждането на храна, която никой не яде, е праховане на водата, горивото и други ресурси, използвани, за да бъде отгледана. Това превръща разхищението на храна в екологичен въпрос.

Това е трудно за проумяване. Така че да опростим нещата до зеленото желе в дъното на хладилника ми.

Майк Къртин-младши постоянно е свидетел на истории като тази с руколата ми, но за него те по-скоро имат вид на 12 палети дарени ягоди, приближаващи последните си дни. Къртин е гл. изп. директор на *DC Central Kitchen* във Вашингтон, където всяка седмица 7000 kg спасена храна се превръща в здравословни блюда. *DC Central Kitchen* открива това изобилие навсякъде. През фискалната 2014 г. начинанието е спасило над 366 000 kg храна, приемайки дарения, събирайки безформена продукция или такава с петна и претърсвайки полята на местните ферми, където недосъбраната част от реколтата би изгнила. А ягодите? Доброволците ще ги измият, нарежат и замразят или изсушат, за да ги използват в бъдещи блюда.

Това решение изглежда очевидно и въпреки това често ние просто не мислим. „Всеки може да играе роля в намаляването на разхищенията – казва Къртин. – Дори само с купуването на не повече от необходимата храна при седмичното пазаруване.“ Можем да го направим, нали?

Благодаря ви, че четете *National Geographic*.

Морковите, които растат в твърда или камениста почва, могат да се изкривят, но си остават годни за ядене и витаминозни.

Ana Goldberg

Сюзън Голдбърг, главен редактор

Храна гази,

Около една трета от храната на планетата отива на боклука.

В ДОЛИНАТА САЛИНАС В КАЛИФОРНИЯ ФЕРМЕРИТЕ ИЗХВЪРЛЯТ ГОДИШНО ХИЛЯДИ ТОНОВЕ СВЕЖИ ПЛОДОВЕ И ЗЕЛЕНЧУЦИ (ВЛЯВО), ТЪРДЕ НЕТРАИНИ, ЗА ДА ИЗДЪРЖАТ ДЪЛЪГ ПРЕВОЗ.

В ПАРИЖ ГОТВАЧИ ЗАДУШАВАТ НЕДОТАМ ПЕРФЕКТНИ НА ВИД ЗЕЛЕНЧУЦИ, СПАСЕНИ ИЛИ ДАРЕНИ, ЗА КЪРИ (ГОРЕ) ЗА 6100 ДУШИ – ЕНТУСИАСТИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА РАЗХИЩЕНИЯТА.

ГЛАДЕН ХОДИ

Изхвърлената храна е достатъчна да
изхрани 2 милиарда души.

Спасяване на огризки

ПОВЕЧЕ ОТ 50 ГОДИНИ ВЕЧЕ *RC Farms* събира отпадъците от кухните и чиниите в Лас Вегас, като тези хрупкави пръчици от тиквички и пържени картофи от кафенето към казино *Jerry's Nugget*. Откарвани наблизко, до фермата на Боб и Джанет Комбс, останките от храна ще бъдат стерилизирани и ще нахранят 2500 прасета, заменяйки над 800 т фураж годишно. Порциите в ресторантите в САЩ са нараснали значително през последните десетилетия, допринасяйки за затлъстяването и разхищаването на храна.

данни и мостри от изхвърлената продукция. Между посещенията се сгъва като плодояден прилеп на задната седалка на претоварената кола и пише. Чук-чук. Измисля логистиката за следващото си изследователско пътуване, а после приема покана за питие от генералния мениджър на Хранителната банка на Перу. Чук-чук. Среща със спасител на храна, който тъкмо е долетял от Сантяго, Чили. Изглежда, където и да отиде Стюарт, хората искат да му разкажат някаква изумителна история за разхищение на храна.

Недоспал, небръснат и понякога с махмурлук – какъв е смисълът да се намираш в нова страна, ако не опиташ нещо, което е ферментирало в нея, – Стюарт не губи фокуса си. В задушавашия заради изгорелите газове трафик той си урежда среща с перуански конгресмен, който се опитва да промени данъчните закони, насърчаващи изхвърлянето на храната вместо даряването ѝ. Докато криволичим надолу по виещ се път, той пише поправки за предложен в Британския парламент закон за намаляване на разхищението на храна и писмо в подкрепа на разширяването на пълномощията на омбудсманата по супермаркетите във Великобритания. После подхвърля на колеги идеята за „диско супа“ в Лима – общ обяд от отхвърлена храна, подобен на банкета в Ню Йорк, – която да се предложи след 4 дни на 50 до 100 души.

Изяждането на грозниците

ГОДИШНО около 2,5 милиарда килограма плодове и зеленчуци в САЩ остават необрани или непродадени, често по естетически причини. Компанията *Imperfect* („Несъвършени“), разположена в Емъривил, Калифорния, изкупува по-неугледна продукция от фермери и я доставя на ниска цена на над 1000 абонати в района на Санфранциския залив. Веригите за продажба на дребно в САЩ и Европа също бележат успех в продажбата на несъвършени на вид плодове и зеленчуци на намалени цени.

сладководните ресурси на планетата, 80% от изсичането на световните тропически и субтропически гори и 30–35% от антропогенните емисии на парникови газове. Докато населението расте и развиващите се икономики добиват вкус към месото и млечните продукти, които изискват голямо количество зърно и други ресурси в замяна на сравнително малка калорийна печалба, тези вреди ще растат. Но според някои експерти превръщането на повече диви територии във ферми може и да не е необходимо. Ако намалим разхищението, променим менюто си така, че да консумираме по-малко месо и млечни продукти, превръщаме по-малко хранителни култури в биогорива и увеличим реколтата от по-лошо обработваните поля, можем да изхраним повече от 9 млрд. души със здравословна храна, без да изсичаме повече джунгли, да разораваме повече прерии или да пресушаваме повече влажни зони.

Стюарт никога не губи от поглед голямата картина, но знае, че промяната в парадигмата е въпрос на натрупване. Затова стои сред пустинята зад цех за пакетиране в Ика и разпитва настоятелно Луис Торес, генерален мениджър на *Shuman Produce*, Перу. Тъй като липсва местен пазар за това, което не може да изнесе, Торес ежегодно изхвърля 1,5 млн. кг дребни или не

АЛЕКСАНДЪР БАТЕНБЕРГ

ОТ НЕМСКИ АРИСТОКРАТ,
ПРЕЗ РУСКИ ИЗБРАНИК
ДО БЪЛГАРСКИ КНЯЗ

наричан от най-близките си. Вдясно: Князът с орден „За храброст“ и руски Георгиевски кръст – 1886 г.

СНИМКИ: КРАСИМИР ГЕОРГИЕВ (ВЛЯВО); WWW.LOSTBULGARIA.COM (ВДЯСНО); ВСИЧКИ ЕКСПОНАТИ ОТ НВИМ СА ЗАСНЕТИ С ЛЮБЕЗНОТО СЪДЕЙСТВИЕ НА МУЗЕЙ.

Текст: Любомир Кюмюрджиев

На софийския булевард „Васил Левски“, между улиците „Славянска“ и „Хаджи Димитър“, се издига впечатляваща сграда в отделен от околната действителност двор. С излъчването на храм, тя оцелява през бурните десетилетия на политически страсти и промени. Заключен и полузабравен, а после преоткрит и реставриран, с отново поставена корона върху купола, днес мавзолеят на Батенберг е възвърнал изначалния си ореол. Дали обаче личността и делата на мъжа, който спи там вечния си сън, също не се нуждаят от преоткриване?

Последният дом на първия български владетел след Освобождението е построен през 1897 г., а тленните останки на Александър Батенберг са положени в мавзолея през 1898 г. Волята на родения в Италия немски аристократ с френска кръв е да бъде погребан в страната, чийто княз е в продължение на по-малко от седем години.

ТЕЗИ ПЪРВИ СЕДЕМ ГОДИНИ на нова България отправят послания към по-нататъшната ни история. Наред с други фактори в тях се преплитат постигнатото и непостигнатото от Батенберг в тежките условия на преход от петвековна османска зависимост към самостоятелна държава. Като че ли самата дума „преход“ съдбовно ляга на пътищата на народа ни към бъдното и мечтаното и ги удължава и изкривява вече почти 140 години. Днес търсим европейската си идентичност или ѝ противопоставяме славянската си обвързаност, надявайки се и в двата случая това най-сетне да ни изведе от прехода. През 1879 г. едно „дете на Европа“, както Рихард фон Мах нарича младия княз, сяда на българския престол пет столетия след трагичните Шишмановци. Това

става най-вече по волята на руския император Александър II, Царя Освободител.

Бащата на Батенберг, немският принц Александър фон Хесен-Дармщат, е брат на руската императрица. Това прави бъдещия български владетел племенник на императорското семейство и му дава голямо предимство спрямо принц Валдемар Датски, Ройс-Кьостриц и други кандидати за трона в София. По време на Руско-турската освободителна война (1877/78 г.) Александър II призовава своя племенник, тогава младши лейтенант в Хесенския лейб-драгунски полк, под знамената на армията си. Батенберг участва в сраженията при Търново, Плевен, Казанлък, Шипка, Стара и Нова Загора, стига до Сан Стефано. Доцентът по нова балканистика в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ Иван Първев, публикувал дневника на Батенберг, казва, че ордените за храброст на принца са заслужени, макар и образът му на „герой от войната“ да е преекспониран. „Той се появява още тогава в някои списания – подчертава професор Веселин Янчев, преподавател по нова българска история в СУ, – а това е още едно доказателство, че популяризирането му е било търсен ход!“

Участието в Освободителната война прави Батенберг идеалния кандидат за владетел на нова България. Чрез него Русия се стреми да гарантира интересите си в княжеството – предполага се, че той ще е доялен към своите роднини, които му дават българската корона. „И според Санстефанския, и според Берлинския договор България се създава като васално на турския султан княжество, не като напълно независима държава – припомня проф. Янчев. – Тя трябва да има „християнско правителство и народна войска“, но монархът ѝ не може да бъде цар, а княз – и то чужденец.“ В Берлинския договор е подчертано: „Никой член на царстващите домове на Великите европейски сили не може да бъде избран за български княз.“

Портрет на Александър фон Хартенау и Йохана Лойзингер със сина им Крум-Асен – 1891 г.

Управлението на Батенберг съвпада с първите, най-тежки години на възкръсналата след пет века България.

Александър Йозеф фон Батенберг произхожда от стар благороднически род с разклонения из цяла Европа. Негов брат е женен за дъщеря на английската кралица Виктория. Родът е свързан и с испанския, и с шведския кралски двор. Сянката на руския император обаче тегне отрано върху него. Младият Александър става известен като Фон Батенберг, защото не може да наследи фамилията на баща си Хесен-Дармщат, сключил нежелан от императора брак с полската графиня Юлия фон Хауке.

В БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ Батенберг остава като Александър I. На 29 април 1879 г.* митрополит Климент (Васил Друмев) предлага пред първото Велико народно събрание в Търново принца за български княз, като изтъква роднинството му с руския цар и заслугите му в Освободителната война. Гръмват викове: „Да живее Александър I, българският княз!“

Два месеца по-късно 22-годишният Александър потегля за България, оставяйки зад гърба си всичко родно и познато. На 9 юли 1879 г. полага клетва пред Народното събрание в Търново, а на 13 юли пристига в София, където поема управлението на България. В негова чест в столицата светва първата електрическа крушка. В софийския си дворец – бивш турски конак – Батенберг е принуден да спи в легло с мрежа отгоре, която да го пази от падащата от тавана мазилка. Шегува се с дамите, когато събуват опинците си, за да не вкарат калта от столичните улици в балната зала. Издига първата коледна елха в София и тържествено открива първата ледена пързалка у нас.

Повечето българи приемат своя чуждоземен княз с възторг. Той е с аристократичен произход, руски избраник е, а има и представителната външност. „Фигурата му бе чудно стройна и пропорционална въпреки високия му ръст... – спомня си адютантът му Александър Мосолов. – Притежаваше мила и приветлива усмивка, която предизвикваше симпатиите на всички.“

УПРАВЛЕНИЕТО на Александър I съвпада с първите, най-тежки години на възкръсналата след пет века България. Липсва държавническа традиция, няма политически опит. Трябва да се изградят администрация, армия, външнополитически отношения... Според проф. Янчев именно Александър I прави първите стъпки в много от тези насоки: „Положителни, а понякога и недотам, те поставят основите на Третото българско царство – и тези основи оцеляват, развиват се в по-нататъшните години, като така оцелява и самата държава.“

За мнозина обаче в управлението на княза доминират два основни негатива: суспендирането на Търновската конституция и развалянето на българо-руските отношения.

Приетата на 28 април 1879 г. във Велико Търново конституция е прогресивна за времето си, но не е лишена от противоречия. В нея принципът за разделение на властите не е последователно проведен. Липсва глава за съдебната власт като гаранция за правова държава, няма контрол за съответствие на законите с конституцията. Тя не определя княжеството като парламентарна, а като конституционна монархия. Немският аристократ Батенберг дълбоко вярва в модерната през XIX в. идея за просветения монарх – още повече, че идва от държава, чиято собствена конституция не предвижда всеобщо избиращо право. Князът е убеден, че новоосвободеният български народ трябва първо да се отърси от дългата липса на собствена държавност и едва тогава да тръгне към изграждане на политически платформи и управленчески модели. Тази на пръв поглед авторитарна позиция не е лишена от известна логика. В редица аспекти Търновската конституция се оказва твърде голям залък за следосвободенска България с нейните 99% селско население, от което 3% са грамотни, а под 1000 българи имат висше образование. За две години се сменят четири правителства, но нито едно не успява да наложи трайни, последователни принципи на управление. В българското общество зее дълбоко политическо разделение. Според Александър I

Горе: Личен револвер на Александър Батенберг „Убли Прайс“, кал. 11, съхраняван в НВИМ – София. Долу: Лягунка с колан и вензел на княз Александър I, съхранявани в НВИМ – София.

Текст: Нийл Шей
Снимки: Юрий Козирев

Другият Ирак

Младите мъже се вслушват в призива да воюват срещу ИДИЛ, излагайки на риск кюрдското „златно десетилетие“ на стабилност в северните области

Млади кюрджки носят смесица от традиционни и западни грехи при дипломирането си в Сюлейманийския университет. Това поколение се радва на повече свободи от предишните. „Учим упорито, но се води война – казва една студентка. – Може би усилията ни са напразни.“

В деня, в който ИДИЛ превзела Мосул, Ботан Шарбаржери решил, че е готов да умре.

Двайсет и четири годишният студент се усмихнал на излизане от родния дом в град Слемани в Иракски Кюрдистан, без проблем събрал група младежи на същия акъл – кандидат-войници, и заедно съставили план. Били единодушни, че биха загинали за родината – за Кюрдистан, не за Ирак. За да защитят семействата си от жестокия враг – също както бащите им някога се изправили срещу армията на Саддам Хюсеин.

Преди Ислямска държава (ИДИЛ) да нахлуе в Ирак, Шарбаржери бил неспокоен младеж, който едва се влачел към дипломата за инженер. Неговата любов била музиката и той свирел на уд – роднина на китарата с тънък гриф и дълбоко, гумбесто тяло. Шарбаржери свирел пред публика, участвал в музикални клубове и мечтаел да записва. Но баща му, който бил учител, отдавна насочвал сина си към нещо по-практично, например строителството на мостове. Иракската икономика се разпадала и нищо не изглеждало перспективно. Друг

младеж би свел глава с думите *ераадат Аллах* – такава е волята на Аллах. Само че Шарбаржери бил отявлено нерелигиозен и противник на всички фанатици. Преди въпросната седмица през юни 2014 г. занемарените домашни работи били по-важни за него от Божията воля.

После се появила самообявилата се божия армия, която палела и убивала под черно знаме, и внезапно вдъхнала на Шарбаржери цел. Във войната открил онази яснота, която познавал единствено от музиката. Няма оръжие, така че продал любимия си уд, за да си купи калашник. Няма подготовка, затова решил да се присъедини към калени в битките мъже. Ако знаели, родителите му щели да го разубеждават, да плачат и да го умоляват да не тръгва, – но има неща, които един мъж просто трябва да направи, и това често са нещата, които не споделя с майка си.

ПОВЕЧЕТО КЮРДСКИ МЛАДЕЖИ не очаквали поредната война. Поне не и тази, породена от

Мъж изпълнява следобедната молитва по време на излет до езерото Дукан – популярно място за почивка в Кюрдистан. Повечето иракски кюрди са мюсюлмани сунити и са съхранили култура и език, различни от тези на техните арабски, персийски и турски съседни.

Да излезеш

A leopard is captured in a night-time photograph, walking from right to left across a dirt path. The leopard's body is covered in its characteristic spotted pattern, and its eyes are wide and alert. The scene is dark, with the primary light source being a camera flash that creates a bright, circular glow around the leopard. In the background, there are silhouettes of trees and a building with some interior lights visible through the windows. The overall atmosphere is mysterious and dramatic.

Леопарг, осветен от светкавица на фотокапан и сиянието на светлините на Мумбай, се промъква по границата на Националния парк „Санджай Ганди“ в Индия.

ОТ СЯНКАТА

*Тъй като градовете се разрастват, а ареалите им намаляват,
леопардите се нанасят в квартала*

Текст: Ричард Каниф

Снимки: Стив Уинтър

Седяхме в тъмното, чакайки леопардите край една пътека на границата на Национален парк „Санджай Ганди“ в Индия – 104 живи, зелени квадратни километра в центъра на разпрострялата се сива метрополия Мумбай. Точно срещу нас се издигаха редица високи жилищни сгради,

стъпчили се на границата на парка. Беше 22 часа и през отворените прозорци долитаха звуци от миене на чинии и от деца, които ги слагаха да си лягат. От един храм в далечината се носеше религиозна музика. Смях на младежи, рев на мотоциклет. Шумът и врявата на 21 милиона души, подобно на огромна машина. Някъде из храс-талаците около нас леопардите също слушаха и чакаха шумът да утихне. Наблюдаваха.

Във и около парка живеят около 35 леопарда. Това прави средно по 4 кв.км територия за всеки от тях, при това за животни, които лесно обхождат по 15 кв.км на ден. Тези леопарди също така живеят заобиколени от някои от най-пренаселените квартали в света, побиращи около 30 000 души на кв.км. И въпреки това леопардите процъфтяват. Част от прехраната им идва от петнисти елени читали и друга дива плячка в рамките на парка. Но много от леопардите бродят и покрай неоградените граници между природата и цивилизацията. Докато градът спи, те се промъкват по

улиците и алеите му, където ловят кучета, котки, прасета, плъхове, кокошки и кози – обичайните придружители на човешката цивилизация. Ядат също и хора, макар и рядко.

Те се страхуват от хората и с основание. Човеците са непостоянни приятели – понякога им се възхищават, спасяват ги и дори ги почитат, а в много други случаи се отнасят зле – застрелват ги, ловят ги в капани, тровят ги, бесят ги, дори заливат хванати в капан леопарди с керосин, драсват клечката и спокойно снимат, докато животното се гърчи в огнено кълбо – умирайки, но далеч не достатъчно бързо. Природозащитниците наричат леопардите най-преследваната дива котка в света.

И все пак леопардите са се превърнали в наши сенки, в наши придружители по неволя. Те нямат избор. Двата големи центъра на популациите

Горски се борят с хаоса при нападение на леопард в Западен Бенгал, Индия, през юли 2012 г. Котката ранява 6 души, преди да я озанпят.

През нощта на 15 юли 2012 г. леопард убил 7-годишно момиченце в парка „Сангжай Гангу“. Събирането на групи на осветени места може да прегнази селяните нощем.

и друга едра естествена плячка, където денем се разхождат 20 000 души.

Първият въпрос бил: защо леопардите са толкова много? Както и навсякъде другаде в Индия, всичко започва с наличието на открити бунници и сметища на пазарите за месо, които поддържат процъфтяваща общност от улични кучета, подивели свине и други животни. Федералните закони и влиятелното движение за правата на животните пречат на премахването на уличните кучета. Така че кучетата и другите домашни животни на свой ред поддържат процъфтяваща общност от леопарди. (Според проучването на Атрея те съставлявали 87% от менюто на леопардите.)

Системите за напояване, въведени през 80-те, също помагат за привличането на леопардите. Захарната тръстика, както и други култури, сега е често срещана в сухи преди райони като Аколе и Джунар и високите ѝ гъсти стъбла осигуряват перфектното скривалище за леопардите – в близост до села, сметища и кучета.

АТРЕЯ КАЗА, ЧЕ ЕДИН ДЕН по време на проучването си минала покрай поле, където 15 жени берели домати, и спряла да си поговори с един фермер. О, да, казал мъжът, бил видял леопард преди няколко дни. Тя не му казала, че един леопард в същия момент си почива в тръстиката само

На хълм над Мумбай създаден от хората водоизточник привлича един от около 35-те леопарда, живеещи във и около Националния парк „Санжай Ганди“.

Аз работя в NG

Аби Биш, директор на музейните партньорства

Музейни изложби

Гигантски спинозавър броди през гревен пейзаж, райски птици впечатляват с танците си партньори в Нова Гвинея, а Индиана Джоунс проследява работата на истински архолози – Аби Биш е представила пред света всичко това посредством изложби в музея на *National Geographic*.

Сбъднала детската си мечта да работи за Националното географско дружество, Биш разшири обхвата на музейните изложби до разнообразни дестинации, включително Монголия, Бразилия, Южна Корея, Италия и Каймановите острови. Тя се надява на повече партньорства със зоопаркове за природонаучни изложби.

В „пословично бавния“ свят на изложбите Биш и музейният екип са по-чевръсти и понякога осъществяват проектите си за броени месеци, за да допълнят публикуването на статия в списанието или груга инициатива. Освен това трябва да бъде в крак с напредъка на технологиите и да измисля как да интегрира нови устройства, така че да предостави видеоклипове и груга информация за изложбите. „Чудесно е да създадеш нещо, което да позволи на хората да взаимодействат чисто физически с *National Geographic*“ – казва тя.

–Наташа Дейли

Аби Биш се е разположила върху шестметров макет на риба трион, част от изложбата „Чудовищни риби“ на *National Geographic*.

СНИМКА: РЕБЕКА ХЕЙЛ, NGM